Το παράπονο (Αρχιμ. Αθηναγόρας Καραμαντζάνης)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 4 Ιανουαρίου, 2010

Είναι αλήθεια ότι κάθε άνθρωπος πάρα πολύ συχνά για κάποιον και για κάτι παραπονείται. Το νήπιο κλαίει και παραπονείται, νομίζοντας, ότι η μητέρα δεν το προσέχει. Οι σύζυγοι παραπονούνται ο ένας, για τον άλλον, για έλλειψη αλληλοκατανοήσεως και αγάπης. Οι γονείς έχουν συνεχώς παράπονα για τα παιδιά τους «δεν μας ακούνε, δεν μας σέβονται». Τα παιδιά παραπονούνται ότι οι γονείς δεν τα καταλαβαίνουν. Οι μαθητές παραπονούνται για τους δασκάλους των. Το ίδιο και οι δάσκαλοι για τους μαθητές. Οι προϊστάμενοι για τους υπαλλήλους και το αντίθετο.

Άλλοι παραπονούνται κατά του κράτους, άλλοι κατά της κοινωνίας, άλλοι κατά της Εκκλησίας και άλλοι -αλλοίμονο- και κατά του Θεού! Όλος ο κόσμος έχει μεταβληθεί σε ένα πελώριο, «κυτίο παραπόνων», όπου Όλοι ρίπτουν τα παράπονα τους εναντίον όλων!... Κανείς δεν φαίνεται να είναι ευχαριστημένος με ό,τι είναι, με ό,τι έχει με ό,τι απολαμβάνει στη ζωή, με τον τρόπο, που τον αντιμετωπίζουν και του συμπεριφέρονται όλοι οι άλλοι.

Και γεννώνται τα ερωτήματα: Τί είδους φαινόμενο είναι το παράπονο; Από που άραγε πηγάζει; Σε ποιες συνέπειες οδηγεί; Τελικά πώς πρέπει ο Χριστιανός να τοποθετηθεί απέναντι του;

Ψυχολογικώς εξεταζόμενο το παράπονο είναι ένα αίσθημα πικρίας, που αισθάνεται ο άνθρωπος, όταν η στάση και η συμπεριφορά των άλλων απέναντι του δεν είναι αυτή που θα έπρεπε, κατά τη γνώμη του να είναι. Η πικρία αυτή σιγά-σιγά μπορεί να εξελιχθεί σε έντονη δυσαρέσκεια, για να φτάσει τελικά στην αγανάκτηση και το γογγυσμό.

Και άλλοτε μεν οι ψυχολογικές αυτές καταστάσεις κρατούνται μυστικές, δηλ. πνίγονται στο βάθος της ψυχής του άνθρωπου, μέσα εκεί όμως του δημιουργούν θλίψη και μελαγχολία κάποτε δε και απελπισία. Δημιουργούν ένα κρυφό ψυχικό δράμα. Άλλοτε όμως εξωτερικεύονται, ξεσπώντας σε λόγια, κλάματα, φωνές, διαμαρτυρίες και ποικίλες άλλες εκδηλώσεις.

Αν πάμε στην κοινωνιολογική διάσταση του παραπόνου, θα παρατηρήσουμε ότι πολλές φορές αυτό δημιουργείται ή επιτείνεται, ανάλογα με τη θέση, στην όποια ευρίσκεται μέσα στη ζωή, το υποκείμενο που παραπονείται. Π.χ.: «εγώ είμαι πατέρας, είμαι μητέρα, έτσι έπρεπε να μου φερθεί το παιδί μου;» ή κάποιος άλλος: «εγώ είμαι μεγαλύτερος γιατί δεν με σέβεται;» ή «είμαι ασθενής, γιατί δεν με περιποιείται;» «είμαι πτωχός, γιατί δεν με βοηθά;» και ο εργαζόμενος: «εγώ του δουλεύω, γιατί εκείνος με αδικεί;» Άλλος: «εγώ τον έχω ευεργετήσει, γιατί εκείνος φέρεται με αχαριστία;» Όπως βλέπουμε αυτή ή η άλλη θέση δημιουργεί στον άνθρωπο το δικαίωμα και το δικαίωμα, όταν δεν ικανοποιείται οδηγεί -όπως θα πούμε και πάρα κάτω- στο παράπονο.

Η διάκριση του παραπόνου σε άδικο και δίκαιο, νομίζουμε, σύμφωνα και με τη διδασκαλία των Άγ. Πατέρων, δεν πρέπει να ανταποκρίνεται στην αληθινή φύση και προέλευσή του, δεδομένου ότι το παράπονο είναι πάντα άδικο, όπως θα αποδειχθεί πιο κάτω. Η φαινομενική «δικαιότης» του δημιουργείται από τις διάφορες κοινωνικές και κοινωνιολογικές αντιλήψεις και νομοθετήσεις, περί δικαιωμάτων του ανθρώπου, ή ακόμη -όπως ελέχθη και θα αναλυθεί εκτενέστερα πιό κάτω- από παραφυσικές και ψυχοπαθολογικές καταστάσεις του ανθρώπου.

Αναλύοντας τώρα ψυχοπαθολογικά και πνευματικά το λεπτοφυές θέμα του παραπόνου, στηριζόμενοι στην Αγία Γραφή και τους Πατέρες της Εκκλησίας, παρατηρούμε ότι το παράπονο, είτε ενδιάθετο, είτε εκδηλωμένο, δεν συνιστά μια υγιή κατάσταση της ψυχής, αλλά παρά φύση και άρρωστη.

Ο Άγιος Μάρκος ο ασκητής διδάσκει ότι «όταν ο άνθρωπος βρίσκεται στο κατά φύσιν, βρίσκει τον εαυτόν του αίτιο του πονηρών λογισμών και εξομολογείται στον Θεόν τις αμαρτίες του, αναγνωρίζοντας τις αιτίες των παθών. Όταν έλθη στο παρά φύσιν, λησμονεί την δικαιοσύνη του Θεού και φιλονικεί με τους ανθρώπους, ότι τάχα τον αδικούν». Το παράπονο μπορεί να ξεκινά από ένα απλό λογισμό αλλά μπορεί σταδιακά να καταλήξει εφ’ όσον το αποδεχόμεθα, σε ψυχρότητα, κατάκριση, φθόνο και αντιδικία προς τους αδελφούς μας.

Οι άγιοι Πατέρες μας, ως μεγάλοι ανατόμοι της νοσούσης ψυχής, φθάνοντας το «νυστέρι» της αγιοπνευματικής διοράσεως, μέχρι «μυελού οστέων» του πνευματικού οργανισμού, αποκαλύπτουν ότι τελικά η απώτερη πηγή του παραπόνου είναι η ανικανοποίητη φιλαυτία, η φιλοδοξία και η ανθρωπαρέσκειά μας, δηλ. ο εγωισμός. Όταν δε ο εγωισμός συζευχθεί την μειονεκτικότητα εντός της καρδίας, γεννώνται ως τέκνα η κατάπικρη ζήλεια και ο ιοβόλος φθόνος. Εδώ πρόκειται περί προχωρημένης νοσηρής καταστάσεως και δημιουργίας του τύπου του «γκρινιάρη» ο οποίος παντού βλέπει αφορμές για... παράπονα.

Ο εγωισμός τροφοδοτεί το «ίδιον θέλημα», για την «εκκοπήν» του οποίου τόσα

πολλά μας λέγουν οι Θείοι Πατέρες. Όταν δε το εγωκεντρικό αυτό και εμπαθές θέλημα, ενωθεί με το «δικαίωμα» τότε έχουμε το παράπονο στην πιό εκρηκτική του μορφή. Οι Πατέρες κάνουν αυτή τη λεπτή αλλά πολύ σημαντική επισήμανση και τονίζουν ότι «όταν συνταιριασθή το δικαίωμα με το θέλημα, δεν μπορεί να προχώρηση σωστά ο άνθρωπος» (Αββάς Δωρόθεος) διότι «η υπερηφάνεια και το δικαίωμα σκοτίζουν τον νουν» (Άγ. Νικόδ.).

Βεβαίως το δικαίωμα έχει συνυφανθεί με την ενδοκόσμια ατομική οικογενειακή και κοινωνική ζωή μας. Από μικρά παιδιά μαθαίνουμε να διεκδικούμε τα δικαιώματα μας. Η δε εποχή μας, ως γνωστόν, υπερτονίζει και μάχεται για τα «ανθρώπινα δικαιώματα» σε επίπεδο παιδιού, γυναίκας, εργαζομένων κ.λπ. Τα ανικανοποίητα ποικιλόμορφα δικαιώματα των ανθρώπων, όχι μόνον τα παράπονα δημιουργούν, αλλά και άλλες έντονες εκδηλώσεις μέχρι και των κοινωνικών επαναστάσεων και συγκρούσεων.

Πρέπει βέβαια να τονίσουμε εδώ ότι δεν είμεθα κατά της ικανοποιήσεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ούτε τασσόμεθα υπέρ εκείνων που θέλησαν ή θέλουν να τα καταπατούν. Κάθε άλλο. Αλλά θέλουμε να υπογραμμίσουμε ότι όλες αυτές οι προσπάθειες και οι αγώνες για τα δικαιώματα του ανθρώπου, σε ατομικό ή κοινωνικό επίπεδο, δεν παύουν να είναι επιφαινόμενα της πτωτικής καταστάσεως, στην οποία βρέθηκε ο άνθρωπος μετά την πτώση. Το Ευαγγέλιο και η ορθόδοξη ανθρωπολογία ζητεί να ανορθώσει τον άνθρωπο από την πτώση, να τον επαναφέρει στον κατά φύση τρόπο ζωής, στην «εν χάριτι» κατάσταση, όπου όχι τα δικαιώματα ΜΟΥ είναι ο άξονας της ζωής του ανθρώπου, αλλά τα δικαιώματα του ζώντος Θεού, τα οποία πρέπει να ζητά ο άνθρωπος «να διδαχθεί», κατά το «δΐδαξόν με τα δικαιώματα ΣΟΥ και όχι ΜΟΥ»!…

Γι’ αυτό οι Άγ. Πατέρες με αυστηρή γλώσσα καταδικάζουν το δικαίωμα, το όποιο μάλιστα θεωρούν δολιοφθορά του Διαβόλου και μας αποτρέπουν από το να προσκολλώμεθα σ’ αυτό. Ο Αββάς Δωρόθεος λέγει: «Ο Διάβολος μας βρίσκει να έχουμε ένα θέλημα ή ένα δικαίωμα και χρησιμοποιώντας το με τρόπο, που φαίνεται φυσικός, μας πειράζει» (Έργα ασκητικά ΙΗ’). Στην δε Βίβλο Βαρσανουφίου και Ιωάννου (Άγ. Νικοδ. σελ. 147) διαβάζουμε: «τούτο εστί το δεινόν δικαίωμα το καταφέρον εις Άδην τον άνθρωπον… Τα τρία ταύτα κόψον, θέλημα – δικαίωμα – ανθρωπαρέσκειαν και έρχεται σοι κατάνυξις μετά αληθείας». Οι Πατέρες πιστεύουν και διδάσκουν εκ προσωπικής πείρας ότι εάν ο Χριστιανός δεν απαλλαγεί από τα «δικαιώματά του» όχι μόνον δεν κάνει τίποτε περισσότερο από τους κοσμικούς, οι οποίοι «το αυτό ποιούσιν», αλλά και δεν μπορεί να σημειώσει μεγάλη πρόοδο και άνοδο πνευματική. Ο Αββάς Ισαάκ προτρέπει: «έθιζε την ψυχή ν σου μη ζητείν το δικαίωμα». Και ο Αββάς Δωρόθεος πάλι είναι κατηγορηματικός: «Όποιος δεν καταφρονήσει κάθε υλικό πράγμα και δόξα και σωματική ανάπαυσι ακόμη και τα δικαιώματα του (αυτό μας θυμίζει το: «έτι δε και την εαυτού ψυχήν» του Κυρίου),

δεν μπορεί να κόψη τα θελήματα του, ούτε να απαλλαγή από την οργή και την λύπη, ούτε να ανάπαυση τον πλησίον».

Οι Πατέρες και οι άγιοι γενικότερα έζησαν και ζουν μέσα σ' αυτή την εσωτερική ελευθερία, που απολαμβάνει η ανθρώπινη ψυχή, όταν δεν δεσμεύεται από τίποτε το υλικό και θεωρεί όλα όσα απολαμβάνει ως δώρα της αγάπης του Θεού, για τα οποία μάλιστα αισθάνεται τον εαυτό της ανάξιο.

Οι άγιοι, όπως διαβάζουμε στους χαριτωμένους βίους των, εμφορούμενοι από αυτό το πνεύμα, εφάρμοζαν τα λόγια του Κυρίου «τω θέλοντί σοι κριθήναι και τον χιτώνα σου λαβείν, άφες αυτώ και το ιμάτιον» (Ματθ. 5,40). Παραιτούντο από κάθε δικαίωμα, προτού καν να τους ζητηθεί αυτό, πολύ περισσότερο δε όταν τους το ζητούσαν. Ο Απ. Παύλος επιγραμματικότατα εκφράζει το πνεύμα αυτό, δηλ. «του μη ζητείν το δικαίωμα», με την ρήση: «ουδέν εισηνέγκαμεν εις τον κόσμον, δήλον ότι ουδέ εξενεγκείν τι δυνάμεθα» (Α' Τιμ. 6, 6-7).

Ο Αγ. Γρηγόριος ο Σιναΐτης δεν βλέπει άλλη συντομότερα οδό προς την βασιλεία των ουρανών από την κατανίκηση των πέντε παθών, δηλ., «παρακοής και αντιλογίας, αυταρέσκειας τε και δικαιώματος και της ολεθρίου οιήσεως, αύται γαρ εισί τα μέλη και τα μέρη του αφηνιαστικού δαίμονος, του καταπίνοντος τους νόθους των υπηκόων και παραπέμποντος τη αβύσσω, τω δράκοντι... Το δε δικαίωμα ο θώραξ αυτού..».

Στα αγιασμένα Καυσοκαλύβια του Αγ. Όρους δύο αγιορείται πατέρες συζητούν:

- Τί είναι αυτό που συναντώ στις μελέτες μου και που οι πατέρες ονομάζουν δικαίωμα; Ερωτά ο ένας.

- Αδελφέ μου, του είπε, ο άλλος με βουρκωμένα μάτια, ο Θεός σε φώτισε να θίξεις, αυτό το θέμα;

Εγώ είμαι η προσωποποίησις αυτού, που ονομάζουν οι Πατέρες δικαίωμα. Αν είχα κατορθώσει να αποβάλω από την ψυχή μου αυτό το τρομερό εμπόδιο... θα ήμουν και εγώ ένας επιτυχημένος μοναχός. Δυστυχώς όμως, είμαι ένα μάτσο από δικαιώματα. Και συνέχισε:

- Πού είναι οι Πατέρες εκείνοι, οι οποίοι ούτε το λίγο παξιμαδάκι που έτρωγαν, ούτε το λίγο νεράκι που έπιναν, για την στοιχειώδη συντήρησί τους, εθεωρούσαν ότι το εδικαιούντο; Πίστευαν ότι αυτά είναι δώρα του Θεού και των ανθρώπων, ότι είναι δώρα της αγάπης των προς αυτούς και όχι ότι τα εδικαιούντο...

Και κατέληξε;

- Ας έχουμε υπ.’ όψη μας ότι δεν ανήκουμε στον εαυτό μας, αλλά μόνον στον Θεό. Το μοναδικό δικαίωμα μας είναι να επιθυμούμε να ανήκουμε σ’ Αυτόν. Πόσους ο διάβολος δεν οδήγησε στην καταστροφή, επειδή τους είχε δεσμεύσει με το πάθος αυτό;…

Τα πάρα πάνω βέβαια αποτελούν μέτρα απίθανου πνευματικού ύψους και απίστευτης απονεκρώσεως του δικαιώματος, που όμως πάντοτε υπάρχουν ψυχές που τα φθάνουν. Για μας, που κολυμπάμε μέσα στην αφθονία των υλικών αγαθών και των «κυριαρχικών δικαιωμάτων» μας και γι’ αυτό και των άπειρων παραπόνων μας, θα αρκούσε ίσως ένας καθημερινός αγώνας για κάποια μικρή στέρηση αν όχι του αναγκαίου, άλλ’ έστω του περιττού… Εν τούτοις ούτε και τις περιττές απολαύσεις μας δεν θέλουμε πολλές φορές να περικόψουμε!

Είναι πάντως εντυπωσιακή η παντελής απουσία του παραπόνου από την ζωή των αγίων μας. Η κεκαθαρμένη και ελεύθερη καρδιά τους επαναπαυόταν σε οποιαδήποτε συνθήκη του βίου, καθώς και την πιό σκληρή συμπεριφορά των ανθρώπων απέναντι τους. Ήσαν ευχαριστημένοι με όλους και με όλα. Και προ παντός με τον Θεό. Γι’ αυτό και αδιαλείπτως τον δοξολογούσαν εν ευχαριστία και ευγνωμοσύνη πολλή.

- Φύγε απ’ εδώ ασχημάνθρωπε, του κόσμου περιγέλασμα, διότι δεν είσαι άξιος να σταθής εις το μέσον μας, είπε σε κάποια σύναξη στον Όσιο Μωϋσή τον Αιθίοπα και πρώην ληστή, ο Ηγούμενος της Μονής. Κι’ αυτός πραότατα, χωρίς καθόλου να παραπονεθεί, είπε στον εαυτό του:

- Δεν σου το έλεγα, μελανέ και ασχημοδέρματε, ότι δεν είσαι άξιος να συνομιλείς προς τους ανθρώπους, απάνθρωπε; Καλά σου έκαναν και δικαίως σε ύβρισαν!… (Μέγ. Συναξάρ. τόμ. Η’. σελ. 480).

Και ο υπέροχος αγιορείτης γέρων Λάζαρος Διονυσιάτης, γεμάτος δάκρυα ευγνωμοσύνης προς το Θεό, έδειχνε το παμπάλαιο σκοτεινό του κελλάκι, χαρακτηρίζοντας το μάλιστα ως παλάτι (!) για το οποίο θεωρούσε τον εαυτό του ανάξιο!

Την ηθική βαρύτητα του παραπόνου καταδεικνύουν και οι τιμωρητικές ενέργειες του Θεού προς άτομα ή και ολόκληρο το λαό του Ισραήλ, καθώς μας πληροφορούν οι Άγιες Γραφές. Στην προς Εβραίους Επιστολή (3,16 εξ.) ο Απ. Παύλος ερωτά: «Τίνες γάρ ακούσαντες παραπίκραναν, άλλ’ ου πάντες οι εξελθόντες εξ Αιγύπτου διά Μωϋσέως; Τίσι δε προσώχθισε τεσσαράκοντα έτη; ουχί τοις αμαρτήσασι, ων τα κώλα έπεσεν εν τη ερήμω;» Τα παράπονα και οι γογγυσμοί του Ισραήλ εστρέφοντο κατά του Θεού, αλλά και κατά του Μωϋσέως. Το παράπονο έχει και αυτή την κατωτερότητα, να πληγώνει πολλές φορές και αυτόν τον ευεργέτη. Έτσι παίρνει και τη μορφή της αχαριστίας και αγνωμοσύνης, προς την οποία ο Θεός αισθάνεται

βδελυγμία... «Εδίψησε δε εκεί ο λαός ύδατι και διεγόγγυζεν εκεί ο λαός προς Μωϋσήν λέγοντες· ίνα τι τούτο; ανεβίβασας ημάς εξ Αιγύπτου αποκτείναι ημάς και τα τέκνα ημών και τα κτήνη τω δίψει; Εβόησε δε Μωϋσής προς Κύριον λέγων τί ποιήσω τω λαώ τούτω; Έτι μικρόν και καταλιθοβολήσουσί με...»! Πώς να μη τιμωρήσει ο Θεός ένα τέτοιο βαρύ γογγυσμό και μια τέτοια αχαρακτήριστη αχαριστία του λαού; Αλλά και τη διαμαρτυρία της Μαριάμ, κατά του αδελφού της Μωϋσέως: «μη Μωϋσή μόνω λελάληκκεν ο Θεός;» πώς την αντιμετώπισε ο Κύριος; «Και η νεφέλη απέστη από της σκηνής και ιδού Μαριάμ λεπρώσα ωσεί χιών»! (Αριθμ. 12, 2.10).

Πρέπει να ομολογήσουμε λοιπόν ότι αν υπάρχει ένας που δικαιούται να παραπονείται αυτός είναι μόνον ο Θεός. Αυτός μόνον έχει «δικαιώματα» ως Κύριος και δημιουργός του παντός. Και επομένως μόνον τα δικά Του παράπονα είναι κατ' ουσίαν δίκαια. Πράγματι- πόσο απόλυτο δίκαιο έχει ο Θεός, όταν εκφράζει το συγκλονιστικό Του παράπονο, για τα αποστατημένα παιδιά Του με μάρτυρες τον ουρανό και τη γη: «Άκουσον ουρανέ και ενωτίζου γη, ότι Κύριος ελάλησεν υιούς εγένησσα και ύψωσα, αυτοί δε με ηθέτησαν. Έγνω βους τον κτησάμενον και όνος την φάτνην του Κυρίου αυτού Ισραήλ δε με ουκ έγνω και ο λαός με ου συνήκεν» (Ήσαΐου 1,2).

Ή πώς δέν εδικαιούτο ο Κύριος Ιησούς να απευθύνει προς τη Θεοκτόνο πόλη Ιερουσαλήμ τα λόγια αυτά, που αποστάζουν πίκρα και ένα θείο παράπονο; «Ιερουσαλήμ, Ιερουσαλήμ, η αποκτένουσα τους προφήτας και λιθοβολούσα τους απεσταλμένους προς αυτήν! Ποσάκις ηθέλησα επισυναγαγεϊν τα τέκνα σου ον τρόπον επισυνάγει όρνις τα νοσσία εαυτής υπό τας πτέρυγας και ουκ ηθελήσατε·» και μετά η τρομερή συνέπεια: «ιδού αφίεται ο οίκος υμών έρημος»! (Ματθ. 23,37).

Συμπερασματικά λέμε ότι το παράπονο γενικά δεν θα πρέπει να βρίσκει έδαφος στην καρδιά και στον λογισμό του αληθινού Χριστιανού, ο οποίος, κατά τη Γραφή, θεωρείται «πάροικος και παρεπίδημος» στον παρόντα κόσμο. Γνωρίζουμε ότι αυτό δεν είναι κάτι εύκολο, γιατί το παράπονο, όπως είδαμε καταντά να είναι μέσα στη φύση του ανθρώπου. Χρειάζεται σκληρός αγώνας για να το επιτύχει κανείς. Όμως με την αυταπάρνηση, την ολιγάρκεια και προ παντός την ταπείνωση, που φθάνει σε τέτοιο υψοποιό βάθος, ώστε να λέει, μαζί με τον Ουρανοφάντορα Βασίλειο ότι «ανάξιος ειμί του ουρανού και της γης και αυτής της προσκαίρου ζωής, όλον εμαυτόν υποτάξας τη αμαρτία...» κάθε παράπονο και κάθε δικαίωμα σιγά-σιγά εξαφανίζεται.

Όμως, πριν κλείσουμε το θέμα αυτό, θα πρέπει, να σημειώσουμε, αν θέλουμε να είμεθα αντικειμενικοί και δίκαιοι ότι σημαντική ευθύνη στη δημιουργία των παραπόνων, έχουν και όσοι με τη στάση τους τυχόν τα προκαλούν. Η έλλειψη αγάπης δικαιοσύνης και διακρίσεως στις διαπροσωπικές μας σχέσεις, επόμενο και

φυσικό είναι να δημιουργεί το παράπονο. Ο μη σεβασμός των δικαιωμάτων του άλλου, ασχέτως εάν αυτός τα διεκδικεί ή όχι μας καθιστά ενόχους όχι μόνον απέναντι του, αλλά και απέναντι του Θεού. («Μη γινώμεθα κενόδοξοι αλλήλους προκαλούμενοι κ.λπ.»). (Γαλ. 5,26).

Τελικά τη λύση σε όλα τη δίνει ο πρωτάκουστος λόγος του Παύλου: «μηδενί μηδέν οφείλετε, ει μη το αγαπάν αλλήλους». Ρωμ. 13,8).

(Αρχ. Α. Καραμαντζάνη, "Οι Πατέρες και τα προβλήματα της ζωής μας", εκδ. Ι. Μ. Αγ. Αθανασίου Κολινδρού, 1988, σ. 176-187)

(Πηγή ηλ. κειμένου: vatopaidi.wordpress.com)